

Nr 591.

Av herr Nilsson i Göingegården **m. fl.**, i *anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 280, angående den framtida organisationen av den av Svenska vall- och mosskulturföreningen bedrivna verksamheten m. m.*

Kungl. Maj:t har i proposition nr 280 till årets riksdag föreslagit riksdagen dels att godkänna ett av föredragande departementschefen framlagt förslag till grunder för statens övertagande av den av Svenska vall- och mosskulturföreningen bedrivna verksamheten på jordbrukets område m. m., dels att anvisa ett reservationsanslag av 244 100 kronor till Lantbrukshögskolan: Byggnadsarbeten för försöksverksamhet m. m., vilket anslag är avsett att täcka kostnaderna för vissa i samband med föreningens omorganisation erforderliga byggnadsarbeten m. m.

Föredragande departementschefens förslag i frågan ansluter sig helt till de förslag, som i ett den 30 december 1944 dagtecknat betänkande framförts av generaldirektören H. T. Sylvan, byråchefen E. A. Granström, rektorn för lantbrukshögskolan N. R. Nilsson samt föreståndaren för Svenska vall- och mosskulturföreningen friherre G. Rappe i egenskap av särskilt tillkallade sakkunniga. Ett referat av detta betänkande har lämnats i propositionen.

I den sammanfattning av de över betänkandet avgivna yttrandena, som likaledes lämnas i propositionen, säges inledningsvis, att "de sakkunnigas förslag om samordnande av Svenska vall- och mosskulturföreningens verksamhet med den statliga forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i flertalet yttranden". Detta uttalande torde emellertid ej vara fullt korrekt. Det förhåller sig nämligen så, att ett mycket stort antal i frågan hörda instanser ej ansett sig kunna förorda en lösning av frågan om det framtida ordnandet av Svenska vall- och mosskulturföreningens verksamhet i enlighet med de sakkunnigas förslag. Som stöd härför ha emellertid olika motiveringar anförts. I vissa fall har man sålunda ansett, att verksamheten ej borde förstatligas utan som hittills bedrivs av en fristående förening, i andra fall har man visserligen i princip uttalat sig för ett förstatligande men menat, att verksamheten även då borde bedrivs av ett särskilt organ med i stort sett samma arbetsuppgifter som föreningen, i andra fall åter har man likaledes i princip uttalat sig för ett förstatligande av verksamheten men funnit så allvarliga brister i de sakkunnigas förslag, att detta i föreliggande skick ej ansetts böra läggas till grund för en lösning av frågan. Oavsett motiveringen utmynna samtliga dessa yttranden i ett bestämt avstyrkande av de sakkunnigas förslag, och man hemställer, att frågan om Svenska vall- och mosskulturföreningens verksamhet måtte göras

till föremål för ytterligare utredning under beaktande av de i yttrandena framförda synpunkterna. Härvid har man i en del fall hänvisat till den begäran om en allmän översyn av jordbrukets forsknings- och försöksverksamhet, som framställdes av 1944 års riksdag i dess skrivelse nr 455/1944.

Bland de för svenskt jordbruk och jordbruksforskning representativa organ, vilkas yttranden gå i ovan nämnd riktning, må här nämnas lantbruksstyrelsen, lantbruksakademien, styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, statens växtskyddsanstalt, statens centrala frökontrollanstalt, livsmedelskommissionen, styrelserna för Sveriges utsädesförening och Svenska vall- och mosskulturföreningen samt Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet landsbygdens folk. Vidare må bland avstyrkande instanser nämnas statskontoret, riksräkenskapsverket, byggnadsstyrelsen, skogsstyrelsen, statens skogsförsöksanstalt, flera hushållningssällskap samt majoriteten inom lantbrukshögskolans lärarråd.

Det förefaller märkligt, att föredragande departementschefen ansett sig böra framlägga ett förslag, som mött en så omfattande och väl motiverad kritik som det föreliggande. Remissinstitutet förlorar helt sitt värde, om därvid framförda synpunkter lämnas fullständigt obeaktade.

Här är ej platsen att i detalj redogöra för och närmare utveckla samtliga de tungt vägande invändningar, som från olika håll framförts mot de sakkunnigas förslag. Ej heller är det möjligt att utan närmare utredning framlägga alternativa förslag till frågans ordnande. Vi skola därför inskränka oss till att påpeka några av de omständigheter, som enligt vår mening bestämt tala mot bifall till propositionen och för ytterligare utredning av frågan.

Ingen torde numera vilja förneka, att forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område varit av utomordentlig betydelse för jordbruksnäringsens utveckling, och det är likaså ostridigt att denna näring under den genomgripande rationaliseringsprocess, som förestår, icke kan undvara det fortsatta stödet av en väl organiserad, effektivt arbetande forskningsverksamhet. För närvarande är det väsentligen staten, som antingen genom egna organ eller genom understöd åt enskilda organ bär upp denna forskning. Enligt en av utredningen rörande inrättandet av ett jordbrukets forskningsråd gjord beräkning uppgingo de statliga anslagen till forskning och högre undervisning samt därmed sammanhängande ändamål under budgetåret 1943/44 sammanlagt till 7,6 milj. kronor. Av denna summa hänförde sig enligt samma beräkning i runt tal 1,9 milj. kronor till forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets, trädgårdsskötselns och mejerihanteringsområden (jfr SOU 1944: 43, bil. A). Enligt samma utredning (betänkandet, s. 60—63) föreligga emellertid från berörda anstalters sida många behov och önskemål, vilkas förverkligande utgöra viktiga förutsättningar för att anstalterna i fortsättningen skola kunna fylla sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt. Ytterligare krav på staten såsom bidragsgivare äro sålunda att förvänta.

Det borde i detta läge vara angeläget undersöka, huruvida och under vilka former det skulle vara möjligt att vid det fortsatta, av utvecklingen betingade utbyggandet av jordbrukets forskningsverksamhet följa den principen, att kostnaderna för denna verksamhet borde delas av staten och näringslivet. På den tekniska forskningens område har man i stor utsträckning och med tillfredsställande resultat följt denna princip. Principen har även vunnit beaktande inom vissa områden av jordbruksforskningen. Det inför årets riksdag framlagda förslaget om inrättande av ett jordbrukstekniskt institut förutsätter sålunda, att institutets drift skall bekostas genom bidrag från staten och berörda delar av näringslivet, och i ett nyligen framlagt förslag rörande mejeriforskningens ordnande har man likaledes föreslagit, att kostnaderna för verksamheten skola bestridas av staten och mejerinäringen gemensamt.

Föredragande departementschefen har, närmast med anledning av i vissa yttranden gjorda uttalanden, i korthet berört frågan om möjligheten för Svenska vall- och mosskulturföreningens bibehållande under förutsättningen, att bidrag till dess verksamhet kunde erhållas även från enskilt håll. Uppslaget har emellertid avvisats med den kategoriska förklaringen, att förutsättningar torde saknas att då det gäller denna förening få sådana arrangemang till stånd.

Vi kunna icke dela jordbruksministerns uppfattning på denna punkt. Enligt vårt förmenande äro tvärtom förutsättningarna för att jordbruksforskningen — och då även forskningen och försöksverksamheten på betesskötselns och mosskulturens områden — skulle kunna räkna med bidrag från näringslivet, här omfattande såväl vårt lands jordbrukare representerade av sina riksorganisationer som tillverkare och försäljare av för jordbruket betydelsefulla produktionsmedel såsom gödselmedel, kalk, utsäden, kraftfoder m. m., så pass goda, att de äro väl värda att närmare undersökas. Som stöd för denna vår uppfattning vilja vi för det första hänvisa till nedanstående uttalande av utredningen rörande inrättande av ett jordbrukets forskningsråd:

”Det har därför fallit sig naturligt, att staten i betydande utsträckning påtagit sig ansvaret för jordbruksforskningen i vårt land, och det framstår som desto mera motiverat, när man besinnar den relativt svaga lönsamhet, som karakteriserat jordbruket under de senaste decennierna.

Man har emellertid anledning att räkna med vissa förändringar, som kunna inverka i den riktningen, att jordbrukets målsmän både vilja och kunna mera direkt engagera sig i forskningen på området. Utredningen syftar här närmast på den process, som med all kraft pågår för att samla jordbrukarna i stora företagarorganisationer, väl lämpade att representera jordbrukarnas samlade forskningsintresse och ekonomiskt så situerade, att de böra kunna svara för de ekonomiska insatser, som kunna befinnas skäliga för jordbrukets vidkommande.

Vidare böra alla de åtgärder för att höja jordbrukets tekniska och ekonomiska nivå, vilka nu pågå eller igångsättas, så småningom leda därhän, att denna näringsgren kommer till en fullt självständig ekonomisk ställning, så

att den i samma grad som andra näringsgrenar kan göra en skäligen insats i framstegsarbetet på det egna området.

På grund härav bör man vid ordnandet av jordbruksforskningen se till, att dessa jordbrukets ekonomiska organisationer på lämpligt sätt ekonomiskt och organisatoriskt kopplas in, när forskningsapparaten undan för undan utvecklas.”

För det andra vilja vi erinra därom, att gödselmedels- och kalkindustrin tidigare ådagalagt ett starkt intresse för jordbrukets försöksverksamhet genom att ställa avsevärda penningmedel till denna verksamhets förfogande. Detta intresse fortlever och har tydligt manifesterats i en den 23 februari 1944 till Konungen ingiven skrivelse, i vilken gödsel- och kalkindustriernas samarbetsdelegation (GKS) hemställer om åtgärder för en väsentlig utvidgning av försöksverksamheten på gödslings- och kalkningens områden. Det förefaller då icke osannolikt, att dessa industrier ånyo skulle vara villiga att lämna verksamheten ekonomiskt stöd. Ett begrepp om de summor, det här rör sig om, kan man få, om man besinnar, att Sveriges jordbrukare under åren närmast före kriget årligen förbrukade handelsgödselmedel till ett värde av i runt tal 60 milj. kronor. Kunde man på ett eller annat sätt ordna så, att en procent av detta belopp ställdes till forskningens förfogande, skulle detta innebära ett tillskott av 600 000 kronor eller en tredjedel av det belopp, som staten för närvarande anvisar för forskningen på jordbrukets område. Arrangemanget skulle samtidigt innebära en fördel såväl för jordbrukarna, vilka skulle få bättre möjligheter att rationellt utnyttja gödselmedel, kalk och andra produktionsmedel, som för industrien, vilken skulle kunna öka sin avsättning.

Man torde emellertid kunna utgå från att möjligheten att erhålla bidrag från jordbrukarorganisationer och industrien förutsätter, att verksamheten organiseras på ett sådant sätt, att vederbörande bidragsgivare beredes visst inflytande på verksamhetens ledning. Bifall till det i propositionen framlagda förslaget skulle försvåra en sådan utveckling och sålunda i hög grad föregripa ett kommande ståndpunktstagande till frågan om hur jordbruksforskningen i stort och sålunda även på vall- och mosskulturens område i framtiden bör ordnas.

Föredragande departementschefen har icke velat erkänna detta, utan menar, att ett genomförande av de sakkunnigas förslag icke komme att föregripa ett blivande ståndpunktstagande till försöksverksamhetens ordnande vid lantbrukshögskolan under förutsättning, att vall- och mosskulturföreningens verksamhet skulle ingå i den vid högskolan bedrivna verksamheten.

Mot detta kan anmärkas, för det första, att den utredning, till vilken vi syfta och om vars igångsättande 1944 års riksdag hemställt, icke avsåg endast *den inom lantbrukshögskolans ram bedrivna forsknings- och försöksverksamheten utan en allmän översyn av all sådan verksamhet, som bedrivs av staten eller med understöd av statsmedel*, samt för det andra, att man inom vida

kretsar starkt betvivlar *lämpligheten av att koncentrera större delen av jordbrukets praktiskt inriktade försöksverksamhet inom lantbrukshögskolans ram.*

Den av oss tidigare citerade utredningen rörande inrättande av ett jordbrukets forskningsråd har i ett kapitel, ägnat frågan om sambandet mellan forskning och högre undervisning, gjort följande uttalande:

”Det är givet, att man, då det gäller att säkra god kontakt mellan forskning och högre undervisning, måste anpassa formerna för anknytningen efter de speciella förhållanden, som råda i de enskilda fallen. Man kan sålunda icke utgå från att en viss organisationsform under alla förhållanden är den lämpligaste.

Vid bedömande av organisationsformens lämplighet får man emellertid icke förglömma, att de forskningsorgan, varom det i det föregående varit fråga, inrättats med huvudsaklig uppgift att tjäna det praktiska jordbrukets och skogsbrukets intressen. Att man trots detta måste ordna så, att en god kontakt mellan forskningen och den högre undervisningen på allt sätt underlättas, ligger i öppen dag.

Frågans principiella sida har ingående behandlats av utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande (jfr SOU 1942:6 och 1942:12). De resultat, som man därvid kommit till, kunna i korthet sammanfattas sålunda. Om det är fråga om fri forskning, som kan ombesörjas med en högskoleinstitutions begränsade resurser, bör man vid nyorganisation lägga forskningen helt inom högskolans ram. Om forskningsverksamheten däremot kräver en större apparat och i synnerhet om den är i behov av intim kontakt med näringslivet och därmed även av möjligheten till självständigt handlande, bör den organiseras som ett självständigt institut underställt en särskild styrelse eller, om förhållandena i övrigt göra ett sådant arrangemang lämpligt, samma styrelse som vederbörande högskola. Kontakten med den högre undervisningen måste emellertid upprätthållas. Detta kan ske genom att forskningsinstitutet svarar för viss undervisning, exempelvis i form av kurser och demonstrationer, eller institutets avdelningsföreståndare kunna såsom lärare vid högskolan svara för viss del av undervisningen vid denna. Vidare böra högskolans studenter beredas möjlighet att utföra examensarbeten vid institutet.”

Dessa synpunkter förtjäna enligt vår mening beaktande, även om man, såsom utredningen också framhållit, icke utan vidare kan utgå från, att de principer, som befunnits riktiga när det gäller organiserandet av tekniskt-vetenskaplig forskning, äger giltighet även när det gäller forskningen på jordbrukets område. Man kan sålunda icke, såsom föredragande statsrådet gjort, utan vidare utgå från att forsknings- och försöksverksamheten på betesskötselns och mosskulturens områden lämpligen bör förläggas inom lantbrukshögskolans ram.

Det må i detta sammanhang vidare framhållas, att 1944 års riksdag funnit grundorsaken till nu rådande, mindre tillfredsställande ordning inom jordbrukets försöksverksamhet vara att söka däri, att man vid inrättandet av nya forsknings- och försöksinstitutioner liksom vid omorganisationer av redan befintliga begränsat utredningarna till närmast berörda områden och icke

sett frågorna i deras större sammanhang. Icke desto mindre har här framlagts en proposition, som avser omorganisation av en del av denna försöksverksamhet, utan att avvakta resultatet av den av riksdagen begärda översynen av forsknings- och försöksverksamheten i dess helhet.

Upprinnelsen till det i propositionen framlagda förslaget torde vara att söka i ett uttalande från besparingsberedningens sida samt en framställning från föreningen om höjt statsbidrag i samband med en som ofrånkomlig ansedd lönereglering för föreningens tjänstemän. Man skulle sålunda ha anledning förmoda, att förslaget skulle innebära en verklig besparing för statsverket. Enligt vår mening är detta emellertid icke förhållandet. De enda poster, för vilka definitiva kostnadsberäkningar framlagts, äro ökningen av lantbrukshögskolans lönekonto samt engångskostnader för byggnader m. m.

Lönekontot beräknas till 125 000 kronor eller ungefär samma belopp som föreningen för närvarande disponerar för ändamålet. Beträffande ökningen av lantbrukshögskolans omkostnadskonto föreligger endast en av de sakkunniga gjord överslagsberäkning, enligt vilken ifrågavarande kostnadsökning torde stanna inom en sådan ram, att de sammanlagda utgifterna för löner och omkostnader ej komme att överstiga det belopp, som för närvarande utgår som anslag till föreningen eller ca 270 000 kronor. Enligt vilka grunder denna överslagsberäkning är gjord, har icke angivits av de sakkunniga, och det är därför mycket svårt att bedöma dess hållbarhet. Det förefaller emellertid som om beräkningen vore gjord i underkant och att det knappast torde bli möjligt för lantbrukshögskolan att inom ramen av dessa anslag bedriva forsknings- och försöksverksamhet på betesskötselns och mosskulturens områden i den omfattning, som det svenska jordbruket behöver och har rätt att kräva. Till detta kommer, att de sakkunniga, som ansett att föreningens konsulent- och övriga upplysningsverksamhet skulle överföras till hushållningssällskapen, överhuvud icke berört frågan om de kostnader, som ett sådant arrangemang skulle medföra för sällskapen.

Engångskostnaderna beräknas till 244 100 kronor, vilket onekligen innebär en besparing jämfört med de 380 000 kronor, till vilka en ny institutionsbyggnad för jordbruks- och husdjursförsöksanstalterna kostnadsberäknats. Jämförelsen haltar emellertid. Till de nämnda 244 100 kronorna måste nämligen läggas dels kostnaderna för en ny institutionsbyggnad för husdjursförsöksanstalten, som för närvarande är inrymd i provisoriska lokaler, dels kostnaderna för en ofrånkomlig utvidgning av lantbrukshögskolans kemiska analyslaboratorium. Enligt vad vi erfarit äro nämligen analyslaboratoriets lokaler och andra resurser redan nu otillräckliga. De sakkunnigas förslag innebär, att laboratoriets arbetsbörda kommer att ökas i betydande omfattning. Detta förhållande borde ha observerats av de sakkunniga, och kostnaderna för laboratoriets utvidgning borde ha medtagits i den av dem uppgjorda kostnadsberäkningen.

Av det anförda framgår, att riksdagen vid bifall till propositionen binder sig för framtida utgifter, vilkas omfattning vid beslutets fattande icke äro kända. Riksdagen torde nämligen icke kunna undgå att i fortsättningen taga alla de konsekvenser, som ett bifall till propositionen kan innebära.

Svenska vall- och mosskulturföreningens föreståndare, friherre G. Rappe, har i vissa punkter reserverat sig mot det av de sakkunnigas majoritet förordade förslaget. Bland annat har han ansett, att vissa tjänstemän borde ha placerats i högre lönegrader än de av majoriteten föreslagna. Vi ha här ingen anledning att i detalj beröra denna fråga utan vilja endast som en ledning för en kommande utredning framhålla det absolut nödvändiga i att ordna avlöningsförhållandena ej endast inom jordbruksforskningen och försöksverksamheten utan även inom annan av staten bedriven eller understödd forskningsverksamhet så, att en god rekrytering av forskare tryggas. Det är viktigt, att forskningsverksamheten gives en god och ändamålsenlig organisation, men det är än viktigare att till denna verksamhet knytas kunniga och intresserade forskare. En forskningsorganisation utan forskare är som ett skal utan kärna.

Under återopande av det anförda hemställa vi,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts i proposition nr 280 framlagda förslag och anslagsäskanden, samt

att riksdagen måtte återförvisa frågan om den framtida organisationen av forsknings- och försöksverksamheten på beteskötselns och mosskulturens områden till Kungl. Maj:t för ytterligare utredning, företagen i samband med och med hänsynstagande till de synpunkter, som kunna framkomma vid den av 1944 års riksdag begärda översynen av forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område, och därefter för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna ytterligare utredning kan föranleda.

Stockholm den 9 maj 1945.

Gust. Nilsson
i Göingegården.

Stig Janson
i Frändesta.

Åke Wiberg.

Brynolf Stattin.

Per Jonsson
i Malmgrava.